

Nutuk, Anı ve Diğer Kaynaklarda İsmet İnönü'nün Askerlik Hayatı

Ecem Asya YILDIZ*

Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Makalenin Geliş Tarihi: 22.04.2024
Makalenin Kabul Tarihi: 31.05.2024
DOI: 10.54970/turkuaz.1471779

ÖZET

Türk siyasi tarihinin yetiştirdiği önemli devlet adamlarından biri olan İsmet İnönü, ömrünün sonuna kadar Cumhuriyet değerlerine sahip çıkmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın silah ve dava arkadaşı olup ondan kalan mirası omuzlayarak gelecek kuşaklara taşımıştır. Bir asker olarak başlayan meslek hayatını daha sonra devlet ve siyaset adamı olarak tamamlamıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde içerisinde bulunduğu çalkantılı yıllara bizzat şahit olmuş ve devletin bu kötü gidişatının durdurulması amacıyla İttihat ve Terakki'ye dâhil olmuştur. Tüm milliyetçi arkadaşları gibi İsmet İnönü de gelişen olaylar karşısında sessiz kalmamış ve üzerine düşen sorumluluğu üstlenmiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması ile savunmasız kalan Türk halkının bağımsızlık mücadelesinden yana bir pozisyon almış ve Kurtuluş Savaşı'nda büyük görevler almıştır. Hiçbir şekilde sorumluluktan kaçmamış ve aldığı görevleri yerine getirmiştir. 10 Ocak 1921'de I. İnönü zaferini kazanmış ve Tuğgeneralliğe yükseltilmiş, 31 Mart 1 Nisan 1921'de II. İnönü kazanmıştır. 1921'de Fevzi Çakmak'ın Genel Kurmay Başkanlığına getirilmesi ile cephe komutanlığı ile görevlendirilmiştir. Türkiye'nin işgalci devletler arasında paylaşılmasına razı olmamış bu uğurda önce Mudanya Anlaşması daha sonra Lozan Barış Anlaşması'nda askeri özelliğinin yanı sıra diplomatik hünelerini de sergilemiştir. Türkiye'yi esir almak isteyen emperyalist devletlere karşı dik duruşunu hiç bozmamış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kabul ettirmeyi başarmıştır. Bu çalışma da İsmet İnönü'nün milli mücadele dönemindeki askerlik faaliyetleri ele alınmıştır. Burada Nutuk, anılar ve diğer eserlerden faydalanılmıştır.

Anahtar kelimeler: İsmet İnönü, Nutuk, Atatürk, Milli Mücadele Dönemi

Content of this Journal is licensed under
Creative Commons Attribution NonCommercial
4.0 International (CC BY-NC 4.0)

* Yüksek Lisans öğrencisi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilimler Eğitimi, Burdur/TÜRKİYE. E-posta: asyagursuecem@gmail.com ORCID Id: 0009-0002-8553-5452

İsmet İnönü's Military Service in Speeches, Memoirs and Other Sources

ABSTRACT

İsmet İnönü, one of the important statesmen of Turkish political history, remained committed to the Republic and its values until the end of his life. As Mustafa Kemal Atatürk's close friend in arms and cause, he shouldered his legacy and carried it to future generations. His life, which started as a soldier, later ended as a diplomat, statesman and politician. He personally witnessed the turbulent years of the Ottoman Empire in its last years and joined the Committee of Union and Progress in order to stop this bad course of the state. Like all his nationalist friends, İsmet İnönü did not remain silent in the face of the events and took on his responsibility. He took a position in favor of the independence struggle of the Turkish people, who were left defenseless with the Armistice of Mudros, and took on major duties in the War of Independence. He never shirked responsibility and always did his part to fulfill his duty properly. I. and II. the bad luck of the Turkish nation. İnönü left his name engraved in history with indelible letters as the commander of the army that defeated in the Eskişehir-Kütahya and Sakarya Battles. He never consented to Turkey being surrendered to the occupying states, and for this cause he displayed his diplomatic skills as well as his military skills, first in the Mudanya Agreement and then in the Lausanne Peace Agreement. He never changed his stance against the imperial states that wanted to take Turkey hostage and succeeded in getting the independence of the Republic of Turkey accepted. This study has been prepared to reveal how İsmet İnönü is interpreted in Nutuk and other works. Here, Speech, memoirs, other works were used.

Key words: İsmet İnönü, Speech, Atatürk, Period of National Struggle

GİRİŞ

24 Eylül 1884 tarihinde İzmir'de doğan İsmet İnönü'nün asıl ismi Mustafa İsmet'tir. 1934 yılında soyadı kanununun çıkmasıyla Atatürk İnönü soyadını verdi. Bu tarihe kadar resmi kayıtlardaki adı "Reşit oğlu Mustafa İsmet"tir. Halk arasında ve dönemin basınında paşa dendi. Mustafa Kemal Paşa, 1934 yılında Soyadı Kanunu çıkınca, inkılap tarihinin ilk şerefli ve parlak sahifesi olarak gördüğü İnönü meydan muharebelerinin başkahramanı olması itibarıyla İsmet Paşa'nın aile isminin İnönü olmasını çok yerinde bulmuş ve kendilerine bu soyadını vermiştir (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri 4, 2006: 640). Soyadı Kanundan itibaren İnönü soyadı kullanıldığından Literatürde de İsmet İnönü olarak bahsedilmesi uygun görüldü.

İsmet İnönü'nün Ailesi aslen Bitlisli olmakla birlikte bir süre Malatya'da yaşadıkları için Malatyalı olarak da bilinmektedir. Soyu Türk aşiretlerden olduğu öne sürülen Kürümoğulları'na dayanmaktadır. Kürümoğulları, zamanla Malatya'ya yerleşmiştir. Kürümoğulları daha sonrasında Türkiye'nin farklı bölgelerine de dağılmıştır. Babası Reşit Bey Osmanlı Devleti'nde adliye çeşitli hizmetlerde bulunarak son görevi olan Harbiye Nezareti Muhakemat Dairesi Birinci Hâkimliği'nden emekli olmuştur. Emekli olduktan sonra 29 Eylül 1920 tarihinde Malatya'da vefat etmiştir. Annesi ise Razgrad ulemasından müderris Hasan Efendi'nin kızı olan Cevriye Temelli'dir. Anne tarafı 1870 yılında babasının ölümünden sonra iki erkek ve bir kız kardeşiyle birlikte Bulgaristan Razgrad'dan göç etmiş ve ardından Cevriye Hanım 1880'de Reşit Bey ile evlenmiştir (Poyraz, 2008: 13).

İsmet İnönü, 5 kardeşin ikincisi olarak dünya gelmiştir. Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam kitabında İsmet İnönü'nün dış görünüşü ile ilgili şu notu düşmüştür: "Cevriye Hanım ve Reşit Bey'in çocukları hemen hepsi pehlivan yapılı olan Deliorman çocuklarına bakarak belki de pek sıhhatli olmadı denebilir. Mesela Mustafa İsmet, hayatı boyunca narin bir tip olarak gelişti." Mustafa İsmet doğduğu zaman babası Reşit Bey, İzmir'de sorgu yargıcı yardımcısı olarak

çalışmaktaydı. Her Osmanlı memuru gibi o da o güne kadar çeşitli memuriyetlerde farklı yerlerde dolaşmaktaydı. Reşit Bey'in memuriyeti dolayısıyla tayin gördüğü yerlere ailecek giderlerdi. İsmet İnönü doğduktan sonra bu kural değişmedi. Reşit Bey'in ilk tayin yeri Foça olmuş ve ardından bu sefer daha uzak olan bir yere Sivas'a gitmek zorunda kalmıştı. Sivas memuriyeti sırasında İsmet İnönü, artık beş yaşındadır ve ilköğrenimine Sivas'ta başlamıştır (Aydemir, 2000: 24). İlköğrenimini tamamlayan İsmet İnönü, sivil ya da askeri bir rüstiye yazılacaktı. Sivas'ta askeri rüstiyesi bulunan sayılı şehirlerden biriydi. 1892 yılında İsmet İnönü artık bir askeri Rüstiye öğrencisiydi. 1895'te okulu bitirmiş, Sivas Mülkiye İdadisinde (lise) öğrenimine devam etmiştir. 31 Temmuz 1897'de babasının İstanbul'a tayini nedeniyle 6. sınıfta ayrılmış, Halıcıoğlu'ndaki Harp okulunun lise kısmını kaydolmuştur. Lise çağında Fransızca eğitimi alan İsmet İnönü bu dili iyi bilmekteydi. Fransızcanın yanı sıra Almancayı da öğrenmek istemekteydi. 1900'de liseyi bitirmiştir.

14 Şubat 1901'de Topçu Harbiye sınıfına girmiş, 1 Eylül 1903'te okulu birincilikle bitirmiş ve Topçu Mülazımı Sanisi (Teğmen) olmuştur. Okuldaki başarısı nedeniyle Erkânı Harbiye (Kurmaya) sınıfına ayrılmış ve burayı da birincilikle bitirerek altın Maarif madalyası almıştır. 1903'te Pangaltı'da bulunan Harp Akademisine girmiş ve 26 Eylül 1906'da sınıfının birincisi olarak Kurmay Yüzbaşı rütbesi ile mezun olmuştur. 2 Ekim 1906'da Kurmay Yüzbaşı olarak Edirne'de Ordu Merkezinde ilk görevine başlamış ve Sahra Topçu 8. Alay 3. Bölük Kumandanı olarak görevine devam etmiş, 7 Kasım 1908'de Kolağası rütbesine yükselmiş ve Edirne 2. Tümenin Kurmaylık görevine getirilmiştir. (Heper, 2024).

İsmet İnönü'nün askeri yönüne odaklanılan çalışma, döneme tanıklık eden eserlerden hareketle şekillenmiştir. Hayatı boyunca farklı görevler üstlenmiş ve Cumhuriyet'in temel ilkelerinin yerleşmesinde faaliyetlerde bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın Kurtuluş mücadelesi yıllarını belgelere dayalı olarak anlattığı Nutuk'ta İsmet İnönü'nün askerlik hayatı aktarılmıştır.

1. BİR ASKER OLARAK İSMET İNÖNÜ

İsmet İnönü'nün gençlik ve askerlik yılları imparatorluğun son dönemlerinde devletin dışarda savaşlarla içeride isyan ve ekonomik, sosyal sorunlarla başa çıkmaya çalıştığı bir döneme denk gelmiştir. Edirne'deki 2. Ordudaki stajını tamamlayan İsmet İnönü, 1907 yılında kısa bir süreliğine İttihat ve Terakki'ye katılır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1908 yılında Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) olarak terfi eden İsmet İnönü, 13 Nisan 1909 tarihinde 31 Mart Olayı'nı bastıran Harekât Ordusu'nda 2. Süvari Tümeni Karargâhı'nda çalışmaya başlamıştır. Rauf Orbay'ın anlatımına göre İsmet İnönü ile tanışması bu olaydan sonra gerçekleşmiştir. Orbay, 31 Mart'ta meydana gelen olayı bastırmak için İstanbul'a gelen Harekât Ordusu ile Kazım Karabekir aracılığıyla ilk defa karşılaştıklarını kaydetmiştir. Yine Hurşit Paşa Divan-ı Harbi'nde üye olduğu sıralarda akşam saatlerinde Harbiye'deki Mahmut Şevket Paşa'nın karargâhına sık sık uğradığını ifade etmiştir. Karargâha uğradığı bir akşam oraya gelen İsmet İnönü'nün Kazım Karabekir sayesinde tanıştığını yazmıştır. Dahası Orbay, tanışmaları esnasında İsmet ile aralarında yaşanan şu diyalogu paylaşmıştır: İsmet, eserlerinizi okudum diye bir söz sarf edince Orbay, O Mehmet Rauf'tur, ben ise Hüseyin Rauf'um diyerek karşılık vermiştir. Bunun üzerine Rauf: "Ve o günden sonra adımın başına "Hüseyin"i koymayı uygun gördüm demiştir (Orbay, 1993: 158). Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında ve sonrasında beraber yürüyecekleri arkadaşlığa ilk adımı atılmıştır.

Rauf Orbay, İsmet İnönü'nün çok zeki ve çevik bir yapıya sahip olduğu, emri altında bulunduğu farklı mizaçtaki kumandanların hepsiyle çok iyi geçindiği söylemiştir. Hatta Ahmet İzzet Paşa, Vehip ve Mustafa Kemal Paşaların güven ve takdirine mazhar olmuştur (Orbay, 1993: 158).

Dönemin Genelkurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa, 1910 Yemen Ayaklanması'nı bastırmakla görevlendirilince İsmet İnönü'yü de kendi yanına almıştır. Başarılı ve zeki çıkışları kendisine Dördüncü Rütbeden Mecidi Nişanı ve bir yıl kıdem verilmesini sağlamıştır. Akabinde 26 Nisan 1912 tarihinde binbaşılığa yükseltilen İsmet İnönü, Yemen Mürettep Kuvvetleri Kurmay Başkanı olarak görevlendirilmiştir (Baycan, 1989: 627). Yemen'de İmam Yahya ile ciddi sorunların yaşanması üzerine İstanbul'dan gelen emir üzerine İsmet İnönü, anlaşmazlığın giderilmesi amacıyla görevlendirilmiştir. İkili görüşmelerden sonra anlaşma sağlanır ve İsmet İnönü, 1913 Martında Yemen'den ayrılarak İstanbul'a dönmüştür. İlk önce II. Balkan Savaşı Genel Karargâhı'na atanır sonra buradan Çatalca Başkomutanlık Karargâhı'na gelir ve burada Hareket Şubesi'nde göreve başlamıştır (Selek, 2006: 78).

Balkanların içerisinde bulunduğu siyasi karışıklıktan yararlanan Osmanlı Ordusu nihayet işgal edilen ve neredeyse ele geçirilen Edirne'yi geri almayı başarmıştır. Bu gelişme Balkan savaşlarının akıbeti için oldukça önemli bir sonuçtur. II. Balkan Savaşı'ndan sonra Avrupalı devletler buradaki durumu görüşmek üzere Londra Konferansını tertip etmişlerdir. Fakat bu konferansta istenilen sonuç elde edilememiştir (Kara, 2009: 163). 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine İsmet İnönü, Genel Karargah'ta görevlendirilmiştir. Daha sonra Alman General Liman Von Sanders'in komutasındaki I. Ordu Karargâhı'na atanmıştır. Aynı zamanda Balkan Savaşı'ndaki hizmetlerinden dolayı 29 Kasım 1914 tarihinde yarbay rütbesine yükseltilmiştir. 14 Aralık 1915 tarihinde de albay rütbesi verilmiştir. Çanakkale'de bulunan II. Ordu'nun Kurmay Başkanlığı'na terfi ederek başarı merdivenlerini yavaş yavaş çıkmıştır. II. Ordu Doğu Cephesi'ne gittiğinde burada 16. Kolordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'yı Diyarbakır'da karşılayan II. Ordu komutanı İsmet İnönü olmuştur (Baycan, 1989: 628).

1914 yılında yeni ve donanımlı bir ordunun kurulması ayrıca personelin yetiştirilmesi için İsmet İnönü, yoğun çalışmalarda bulunmuştur. Bu yoğun tempo hayli yorulmasına neden olmuştur. Ayrıca Yemen'de bulunduğu esnada ateşli hastalık ve kulak işitmesinden kaynaklı rahatsızlıklar yaşamıştır. Avrupa'da tedavi görmek için Kazım Karabekir Paşa ile birlikte izin almıştır. Berlin, Viyana, Münih, Lucerne ve Paris'i gezme fırsatı yakalamıştır. Burada bulunduğu zaman zarfında Münih'te bir profesör tarafından muayene edilmiştir. Nitekim kısa bir süre sonra Avusturya-Macaristan Prensi'nin bir Sırlı tarafından öldürülmesi haberini alır almaz yurda dönmek için bilet almak amacıyla acentelere uğradığında yolların kapandığı söylenmiş. Ancak İtalya üzerinden İstanbul'a geçmenin imkân dâhilinde olacağı bilgisi üzerine gemiyle İtalya'dan İstanbul'a ulaşmıştır (Oral, 2000: 50). Birinci Dünya Savaşı'nda Başkomutanlık karargâhında Harekât Şubesi Müdürlüğü görevini ifa etmiş ve yarbaylığa terfi etmiştir. Bir yıl sonra albaylığa yükselerek Trakya'daki II. Ordu Kurmay Başkanlığı'na atanmıştır. Sonraki süreçte Doğu ve Suriye cephelerinde Dördüncü, Yirminci ve Üçüncü Kolordu Komutanlıklarında bulunmuştur. Bu dönemde II. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa ile birlikte çalışmış ve aralarında derin bir dostluk başlamıştır.

1916 yılı Doğu Cephesi'nde oldukça yoğun gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Ruslar üstün kuvvetlerle durmadan taarruz halinde ilerlemeye devam etmekteydiler. 26 Temmuz 1916 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Ruslardan Muş ve Bitlis'i kurtarmayı başarmıştır. Bu savaşlarda her iki tarafta büyük zayıflık yaşanmıştır. 3 Ekim 1916 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, II. Ordu Kumandan vekilliğine atanmış ve Albay İsmet İnönü'yü de kendi emrindeki IV. Kolordu Komutanlığı'na getirmiştir. İsmet İnönü, 30 Aralık 1916 tarihinde bu göreve başlamış ve Kolordu Komutanı olmuştur (Aydemir, 2000: 96). 1917 yılında geldiğinde İsmet İnönü, bu sefer Suriye-Filistin Cephesi'ne 20. Kolordu Komutanı olarak görevlendirilmiştir. Burada kısa bir süre kalan İsmet İnönü, Halep'te yeniden kurulacak bir ordu için görevlendirilmesi amacıyla İstanbul'a

çağrılmıştır (Selek, 2006: 110). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin birçok cephede savaşı aynı zamanda yenilgileri de beraberinde getirmiştir. Özellikle güneyde çok zor şartlar altında savaşmış ve 1917 yılında Bağdat'ın düşmesi üzerine burada Almanların olaya müdahale etmesiyle Yedinci, Sekizinci ve Dokuzuncu Ordulardan oluşan "Yıldırım Orduları Grubu" adı altında yeni bir ordu teşkil edilmiştir. Bu yeni ordunun başına da Mustafa Kemal Paşa getirilmiştir (Gökman, 1963: 4). Ancak cephede yaşanan olumsuzlukları göz ardı edemeyen Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a durumu bildiren bir telgraf çekmiştir. Bu telgraftan olumlu bir karşılık bulamayan Paşa, ordu komutanlığı görevinden istifa etmiş önce Adana'ya ardından İstanbul'a geçmiştir. 1917'den 1918 Ekim ayına kadar bölgede savaşlar durmadan devam etmiştir. Burada savunma savaşları İsmet İnönü'nün başında bulunduğu Üçüncü Kolordu tarafından yapılmıştır. Ancak güçsüz bir durumda olan ordu çekilmek zorunda kalmıştır. İsmet İnönü, Şam'dan çekilme esnasında rahatsızlanmış ve bilinci kapalı bir şekilde önce Halep'e oradan da İstanbul'a nakledilmiştir. İsmet İnönü, İstanbul'da bulunduğu sırada Osmanlı Devleti, yenilgiyi kabul etmiş ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmıştır (Armaoğlu, 2007: 141).

İsmet İnönü, İstanbul'da daha tam iyileşmeden Harbiye Nazırı ve Sadrazam Ahmet İzzet Paşa tarafından 24 Ekim 1918 tarihinde yeni görev yeri olan Harbiye Nezareti Müsteşarlığı'na getirilmiştir. Nitekim bu görevi çok uzun sürmemiştir. Çünkü İtilaf Devletleri Mondros Anlaşması'ndan hemen sonra işgal faaliyetlerine girişmiş ve Anadolu yer yer işgal edilmeye başlanmıştır. 3 Kasım 1918 yılında İttihat ve Terakki liderleri Talat, Cemal ve Enver Paşaların ülkeden kaçmalarından sorumlu tutulan Ahmet İzzet Paşa, görevden alınmıştır. Yeni Sadrazam İsmet Bey'i yaşının küçük olmasını öne sürerek 22 Kasım 1918 tarihinde Harbiye Nezareti Müsteşarlığı görevinden alınmıştır. İsmet İnönü, Barış Hazırlıkları Komisyonu'na askeri müşavir olarak tayin edilmiştir. Bir yıl dolmadan bu görevi son bulan İsmet İnönü, 4 Ağustos 1919 tarihinde "Askeri Şura Üyeliği ve Muamelatı Umumiye Müdürlüğüne" getirilmiştir (Avcı, 2022: 61). Mondros Mütarekesi gereği Osmanlı ordusunun dağılması ve diğer sıkıntılar İsmet Bey'i hayli etkilemiştir. Bu esnada Anadolu'da karışıklıklar baş göstermiş ve Anadolu'nun kurtarılması için birtakım çareler düşünülmeye başlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın bir yolunu bulup Anadolu'ya geçme planları ve daha sonrasında burada Milli Mücadele'yi başlatmayı Yıldırım Orduları Grup Komutanı iken arkadaşlarıyla paylaşmıştır. 19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, nihayet Anadolu'ya 9. Ordu Müfettişliği görevine atanmıştır. Anadolu'ya ayak basar basmaz Milli Mücadele fikrini fiiliyata dökmek amacıyla çalışmalarında bulunmuştur. Evvela genel durumu göz önünde bulundurmuş sonrasında güvendiği arkadaşlarıyla fikirlerini paylaşmıştır. Buradaki asıl amacı arkadaşlarından gerekli yardımı almaktır. İsmet İnönü, bu sırada İstanbul'dadır (Yalçın, 2005: 164-165).

Mustafa Kemal Paşa, İsmet İnönü'nün Anadolu hareketine daha sonradan katılmasına rağmen daha İstanbul'da iken aynı fikirde olduğunu Nutuk'ta ifade etmiştir (Atatürk, 2006: 302). Kaldı ki Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da bulunduğu esnada sürekli İsmet İnönü ile görüşmüş ve vatanın kurtarılması için fikir teatisinde bulunmuştur. Hatta Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçmek fikrini İstanbul'da İsmet İnönü ile paylaşmıştır. Bir konuşmada hiçbir görev ve yetki sahibi olmadan Anadolu'ya geçerek orada milli bir mücadeleden bahsetmiştir. İsmet İnönü'ye en uygun yolun hangisi olduğunu sormuş ve İnönü ise her taraftan, her yoldan gideriz cevabını vermiştir. Mustafa Kemal doğrudan değil dolaylı yünden İnönü'nün fikrini öğrenmek istemiştir (Atay, 2023: 9-10). İsmet İnönü, Anadolu harekâtının başladığı tarihten itibaren Milli Mücadele'yi desteklemiştir. İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edileceği söylentileri ve halkın içerisinde bulunduğu durum İsmet İnönü'yü oldukça düşündürmüştür. Zira artık İstanbul'da yapılacak herhangi bir iş de yoktur. Dolayısıyla İsmet İnönü, Anadolu'ya geçme kararı almış. Ancak bu kararı kimseyle paylaşma gereği görmemiş ve hatta Anadolu'ya geçmek için herhangi bir yere

resmi müracaatta dahi bulunmamıştır. En önemlisi bu gelişmeler Mustafa Kemal Paşa'nın haberi bile olmadan gerçekleşir. 8 Ocak 1920 tarihinde normal bir yolcu treni ile hareket eden İsmet İnönü, nihayet Ankara'ya varır. Nitekim Mazhar Müfit Kansu anılarında Mustafa Kemal Paşa'nın bu gelişten haberdar olduğunu kaydetmiştir. Paşa'nın Kansu'yu çağırdığını ve İsmet Bey'in Anadolu'ya geleceğinden bahsetmiştir. Kansu'nun hangi İsmet Bey demesi üzerine Paşa, Miralay İsmet Bey karşılığını vermiştir. Devamında tanıyıp tanımadığını sormuş Kansu da Edirne'de İkinci Ordu'dan tanıdığını söylemiştir. Vatansever, çalışkan, dirayetli ve çok sevildiğini de eklemiştir (Kansu, 1968: 530).

Ali Fuat Cebesoy'un anılarında İsmet İnönü'nün Anadolu'ya gelişi şu şekildedir: 1920 Ocak ayında sabah erken saatlerinde hazırlanmış olduğu bir savunma projesini Paşa'ya sunmak için Ziraat Mektebi binasına uğradığını ve burada İsmet İnönü ile karşılaştığı notunu düşmüştür. Cebesoy, uzun süredir tanıştığı İsmet İnönü'yü orada görünce memnun olduğunu kaydetmiştir (Cebesoy, 2007: 276). Nitekim Şevket Süreyya Aydemir, Ali Fuat Paşa'nın İsmet İnönü'nün Ankara'da bir iki gün kaldığını ve tekrar İstanbul'a döndüğünü ifade etmiştir. İnönü'ye göre ise, ilk gelişinde Ankara'da kalışı oldukça uzadığı yönündedir. Yine Temsil Heyetinin kurmay işlerinde bir süre çalıştığını ve Harp Tarihi Teşkilatı'nın Heyeti Temsiliye ile ilgili belgesinde, bu döneme ait imzaların bulunduğu kaydedilmektedir. Daha sonra İsmet İnönü, Fevzi Paşa'nın daveti üzerine İstanbul'a dönmüştür. Fevzi Paşa'nın 3 Şubat 1920 tarihinde Harbiye Nazırı görevine getirilmiştir. İsmet İnönü ise Ankara'da bulunduğu bu tarihlerde gayri resmi çalıştığı söylenebilir. İsmet İnönü'nün aktardığına göre ocak ayının başı ile Şubat'ın son günlerine denk geldiği anlaşılmaktadır. (Aydemir, 2000: 128). 3 Şubat 1920 tarihinde İstanbul'a dönüş yapan İsmet İnönü'nün görevi düzenli ordu kurulması yönünde gerekli çalışmaları yapmaktır. İsmet İnönü, bu göreve 16 Mart 1920 tarihine yani İstanbul'un İtilaf güçleri tarafından işgaline kadar devam etmiştir. Nitekim İstanbul'da yapacağı bir işi kalmadığı kararına varan Mustafa Kemal Paşa kendisini Ankara'ya geri çağırmıştır. Bunun üzerine 3 Nisan 1920 tarihinde İsmet Bey, ikinci kez Anadolu'ya gelmiştir. Bu dönüş Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar sürmüştür.

İsmet İnönü, Ankara'da kaldığı süre boyunca Kurtuluş Savaşı'nın ana karargâhı olan Ziraat Mektebi'nde vakit geçirmiş ve durum değerlendirmelerini Mustafa Kemal Paşa ile birlikte yapmıştır. Bu tarihlerde Ali Fuat Paşa, Batı Anadolu Genel Kuvay-ı Milliye Komutanlığı görevine getirilmiştir. Ancak bu birlikler dağılık oldukları için başarılı bir grafik çizememişlerdir. Güney bölgelerine komuta eden Albay Refet (Bele) ise tek bir komuta merkezinin olması önerisinde bulunmuş ve böylece Batı Cephesi tamamen Refet Paşa'ya bırakılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, aslında cepheledeki Kuvay-ı Milliye'nin düzenli orduya dönüştürülmesi hususunda gerekli çalışmaların yapılmasını emretmiştir. Kuvay-ı Milliye'nin bölgesel olarak faaliyetlerde bulunmaları sadece zaman kazandırmıştır. Bu birliklerin sürekli değişen şeflerle çalışmaları ve düzensiz olmaları yeri gelmiş düşmanın işini kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla Kuvay-ı Milliye'nin tasfiye edilmesi ile ulusal ordunun oluşturulması için adımlar atılmıştır. Ali Fuat Paşa ile Refet Paşa'nın Kuvay-ı Milliye birliklerini bir çatı altında toplamakta güçlük çekmeleri ve gönüllü birliklerin şefleriyle anlaşamamaları başarısız sonuçlara neden olmuştur (Gül, 2010: 170-172).

Özellikle 24-30 Ekim 1920 tarihleri arasında gerçekleştirilen Gediz Harekâtı, istenilen başarı elde edilmeden sonra ermiştir. Gediz harekâtının başarısızlığı üzerine Batı Cephesi'nde düzenli ordu fikrinin giderek destek bulduğu söylenebilir. Aslında bu yenilgi daha önce atılması gereken adıma ivedilik kazandırmıştır. Bu gelişme üzerine Cephe Komutanı Ali Fuat Paşa, Moskova elçiliğine atanınca cephe ikiye bölünmüştür. 10 Kasım 1920 tarihinde İsmet Bey, Batı Cephesi Kuzey Kesimi Komutanlığına ve Güney Cephesi Komutanlığına da Albay Refet (Bele) atanmışlardır (Acun, 2009: 233-234). Bu sırada Yunanlılar Bursa tarafına kadar ilerlemiş ve İtilaf kuvvetleri güney güzergâhı

üzerinden İzmir-Aydın demiryoluna, güneydoğuda Aydın'dan Nazilli'ye doğru ve kuzeydoğuda Manisa ile ilçesi Turgutlu'ya kuzeyde ise Ayvalık ve Bergama'ya kadar olan bölgeyi Yunan işgal sahası olarak tanımışlardır. Yunan ilerleyişi bölgedeki Kuvay-ı Milliye birlikleri tarafından durdurulmaya çalışılmış ancak yeterli olmamıştır. Bu durum batıda düzenli ordu fikrinin oluşmasına yol açmıştır.

3 Mayıs 1920 tarihinde Birinci Millet Meclisi'nin ilk kabinesi oluşturulurken Milli Savunma Bakanlığı'na Fevzi Çakmak, Genelkurmay Başkanlığı'na da İsmet İnönü getirilmişti (Poyraz, 2008: 32). Batı Cephesi komutanlığının yanı sıra Genelkurmay Başkanlığı görevini de üstlenmiştir. Nutuk'ta Ali Fuat Paşa'nın Moskova elçiliğine tayini ve İsmet İnönü'nün Genelkurmay Başkanlığı'na ek olarak Batı Cephesi Komutanlığı'na getirilişine dair şu not düşülmüştür: "Efendiler, artık Ali Fuat Paşa'nın Batı Cephesi'ne komuta edemeyeceğine inanmıştım. O günlerde Moskova'ya da bir elçilik heyeti göndermemiz gerekiyordu. O halde, Fuat Paşa büyükelçi olarak Moskova'ya gidebilirdi. Batı Cephesini çok ciddi ve dikkatli bir çalışma beklediğinden, bu cephe komutanlığını zaten genel askeri harekâtı yürütmekte olan Genelkurmay Başkanı İsmet İnönü'ye ek görev olarak vermek en süratli ve uygun bir tedbir olacaktır" (Atatürk, 2006: 342). Konu ile alakalı Atatürk Nutuk'ta İsmet İnönü'nün Genelkurmay Başkanlığı'na getirilmesinin yaratmış olduğu havayı şu şekilde ifade aktarılmıştır: İsmet İnönü'yü Genelkurmay Başkanı olarak seçtiği sırada bazı arkadaşların bu duruma muhalif davrandığını söylemiştir. Bunun nedeni ise Milli Mücadele'nin başladığı sıralarda İsmet İnönü'nün Anadolu'da değil de İstanbul'da olmasıydı. Özellikle Refet Bele'nin en başından beri bu mücadelenin içinde olduğunu ve neden İsmet İnönü'yü tercih ettiğini merak etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın ise görevlendirilme yapılırken İsmet İnönü'yü tercih ettiğini belirtmiştir (Atatürk, 2006: 302). Refet Paşa'nın dışında Ali Fuat Paşa'nın da İsmet Bey'in Genelkurmay Başkanlığı'na karşı çıktığını ancak Mustafa Kemal Paşa'nın içerisinde bulunduğu nazik durumdan bahsederek zorla ikna ettiğini Nutuk'ta ifade etmiştir (Atatürk, 2006: 302). Her ikisini de bu düşünceye iten sebebi ise Anadolu'ya Paşa ile birlikte gelmeleri ve İsmet İnönü'nün sonradan gelmesinde yatmaktaydı. Anacak Paşa, İsmet İnönü'nün İstanbul'dan ayrılmamdan önce benimle işbirliği yaptığını vurgulamıştır (Atatürk, 2006: 302). İsmet İnönü'nün Batı Cephesi'nde önemli görevlere getirilmesi Çerkez Ethem tarafından muhalefetle karşılanmıştı (Atatürk, 2006: 349). Öyle ki Ethem Bey, Batı Cephesi'nde İsmet Bey'e rapor dahi vermemiştir. Bunun üzerine İsmet İnönü, Ankara Büyük Millet Meclisi'ne bir telgraf çekerek Kuvay-ı Seyyare Komutanlığı Ethem Bey'in Cephe Komutanlığı'na rapor göndermediğini ve bu hususta uyarılmasını iletmiştir (Atatürk, 2006: 352). Genelkurmay Başkanlığı ile Kuvay-ı Seyyare Komutanlığı arasındaki anlaşmazlık dönemin telgraflarında yer almıştır.

2. BATI CEPHESİ SAVAŞLARI VE İSMET İNÖNÜ

I. İnönü Savaşı (6-10 Ocak 1921)

Millî Mücadele'nin gerçek askeri safhası I. İnönü Savaşı ile başlamıştır. İngiltere, Sevr Antlaşması'nı TBMM Hükümeti'ne kabul ettirmek için Yunanlıları öne sürerek işgal planını uygulamak istemiştir. Ankara, Kuvayı Milliye yerine düzenli orduyu kurmuş böylece dağınık bir savaşın önü alınmıştır. Düzenli ordunun kurulması Türkler arasında bölünmeye neden olmuş ve bazı gönüllü birlikler iç karışıklıkların yaşanmasına neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, I. İnönü Muharebesinin devam ettiği günlerde, TBMM'de 8 Ocak 1921 tarihinde yaptığı konuşmada Birinci Kuva-yı Seyyare Kumandanı Ethem Bey ve kardeşlerinin isyankârane harekâtı hakkında açıklama yaparak, onların teşviki ve verdiği sırlar nedeniyle Yunan ordusunun 6 Ocak 1921'de saldırıya geçtiğini söylemiştir (TBMMZC, 8.1.1337, s. 228). I. İnönü Muharebesinin nasıl başladığını şu

sözlerle ifade etmiştir: “Ethem, Tevfik ve Reşit Beyler doğrudan doğruya maiyetlerinde kalan bir kısım kuvvetler ki -en son vaziyetle üç yüz kişi kadar görülmüştür- bunlarla bilâkaydüşart Yunanlıların emrine tabi olmuşlardır. Yunanlılara, şüphe yok ki bunlar birçok esrar tevdi etmişlerdir. Yalnız bu adamlar bittabi ne ordumuzu bilirler ve ne de ordumuzun celadetini lüzumu kadar takdir edebilirler. Onların esrar diye tevdi ettikleri şeyin hükmi tesiri yoktur. Fakat herhalde mübalağalı bir surette vermiş oldukları malumat ve izahat Yunan ordusunu ve İngilizleri fevkalade heveslendirmiştir. Bunun neticesi olarak iki gün evvel (6 Ocak 1921) Yunan ordusu bütün Garp Cephesinin her noktasında, kendi safları arasında Ethem Bey dâhil olduğu halde, taarruza geçmişlerdir.” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006, C. 1, s. 145). Mustafa Kemal Paşa, 8 Ocak itibariyle düşmana karşı henüz mevcut olan kuvvetlerin tamamının kullanılmadığını, Ethem ve kardeşlerinin faaliyetlerinin memleket ve millet hesabına büyük zayiata ve fırsatların kaybına sebep olduğunu ancak nihai zaferi kendilerinin kazanacağını dile getirmiştir (TBMMZC, 8.1.1337, s. 229). Bu durumu fırsat olarak değerlendiren Yunanlılar 6 Ocak 1921’de Bursa-Uşak hattından Eskişehir’e ilerlemiştir. Bu saldırının amacı Eskişehir’i ele geçirdikten sonra demir yolu hattını kontrol altına almaktır. Sonrasında Ankara’ya ulaşip meclisi dağıtmak ve Sevr’i Ankara hükümetine kabul ettirmektir. Hazırlıklarını tamamlayan Yunan kuvvetleri 9 Ocak 1921 tarihinde İnönü bölgesindeki Türk noktalarına saldırı düzenlemiştir. Bu saldırı karşısında savunmada bulunan Türk ordusu İsmet İnönü komutasında Yunan ordusunun daha fazla ilerlemeden durdurulmasını sağlamıştır. Bunun üzerine Yunan askeri birlikleri 10 Ocak 1921 tarihinde bölgeden çekilmeye mecbur kalmıştır. Batı Cephesi’ndeki bu önemli sonuç düzenli ordunun ilk zaferiydi. Bu başarı aynı zamanda iç ve dış politikada önemli gelişmelere zemin hazırlamıştır. Batı Cephesi’ndeki Türk ordusunun elde etmiş olduğu bu başarı aşağıdaki gelişmelerle taçlanmıştır:

- BMM, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile ilk anayasayı oluşturdu.
- Çerkez Ethem Bey ve adamlarını isyanı tam olarak bastırıldı.
- İtilaf Devletleri Londra Konferansı’nı düzenledi.
- Ankara, dış politikada ilk dostluk anlaşmasını Afganistan’la yapmıştır.
- İsmet Paşa’nın rütbesi generalliğe yükseltildi.
- Mehmet Akif Ersoy tarafından yazılan İstiklal Marşı milli marş olarak kabul edildi.
- Moskova Antlaşması imzalandı.
- İtilaf Devletleri’nin Yunanistan’a olan güveni sarsıldı.
- Türk halkını hem düzenli orduya hem de Ankara hükümetine olan güveni arttı. Askere alma işleri kolaylaştı ve hızlandı (MEB, 2019: 96).

İsmet İnönü kazanılan zaferi mecliste şu sözlerle bildirmiştir: Türk askerinin düşman ordusu karşısında gözünü kırpmadan çarpıştığını söylemiştir. Yunan ordusunun ilerlemesini durdurmak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Ordumuzun düşman karşısında büyük kayıplar verdiğini ancak topraklarını her pahasına olursa olsun savunmaktan geri kalmadıklarını vurgulamıştır. Türk ordusu karşısında daha fazla direnemeyen ve gücü kılan düşman ordusu olduğunu ifade etmiştir. Düşman ordusunun iki gün devam eden çarpışmalardan sonra başarı elde edemeyeceğini anladığını kaydetmiştir. Son sözünü: “Artık bu safhada onlar için yapılacak bir şey vardı: Geri çekilmek” şeklinde tamamlamıştır (MEB, 2019: 96).

Nutuk'ta zaferin nasıl kazanıldığı ve yaratmış olduğu memnuniyet ise şu şekilde ifade edilmiştir: İznik'ten başlayan harekât Gediz üzerinden Uşak'a kadar bir hat şeklinde geliştiğini ve bu hattın, Gediz'in kuzeyinde kalan parçasının iki yüz kilometre kadardır. Gediz'den Uşak'a olan kısmı da otuz kilometreyi kapsamaktadır. Düşman, üç tümenle bu hattın kuzey kısmından Eskişehir üzerine yürümeyi planlamıştı. Gediz'de bulunan önemli kuvvetlerimiz, Eskişehir üzerinden düşman tümenlerini karşılamaya mecburdu. Savaş başlayınca Yunan ordusunu karşılayan ordumuz burada başarılı bir sonuç elde etmiştir. İsmet İnönü İnkılabımızın tarihine, Birinci İnönü Zaferi'ni kaydetmiştir (Atatürk, 2006: 373). Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1921 günü Meclis'in ikinci içtima senesinin açılış konuşmasında doğuda Ermenilere karşı kazanılan başarıyı ve batıda Yunanlılara karşı kazanılan I. İnönü Zaferini kastederek şunları söylemiştir: "Bugün her cephede muzafferane harp eden ve vatan müdafaasının ne demek olduğunu tamamen müdrik ordularımız vardır. Bu ordular sayesinde Şarkta Ermenistan muzafferiyetini kazandık ve Garpta Yunanlıları mağlup ettik" (TBMMZC, 1.3.1337, s. 3).

Mustafa Kemal Paşa, bu önemli başarı karşısında İsmet İnönü'yü tebrik etmiştir. Meclis tarafından Albay İsmet İnönü'nün rütbesini Mirlivalığa (Tümgeneral) terfi edilmiştir. Aydemir'in ifadesiyle Böylece İsmet İnönü o güden sonra İsmet Paşa olmuştur. Birinci İnönü Savaşı ve ona bağlı olarak Çerkez Ethem olayının büyük bir iç savaşa yol açmadan bastırılması, BMM'de ve Türk kamuoyunda umutları artırırken dışarıda da yankıları hayli etkili olmuştur. Başta İngilizler olmak üzere Müttefikleri Ankara Hükümeti ile yeni görüşmelere sürüklemiştir (Turan, 2009: 241). Mustafa Kemal Paşa, I. İnönü Zaferini mukaddes vatan topraklarını düşman istilasından tamamen kurtaracak kesin zaferin hayırlı bir başlangıcı olarak görmüştür.

II. İnönü Savaşı (27 Mart-1 Nisan 1921)

İtilaf Devletleri Londra Konferansı'ndan istediklerini alamadıkları için konferansın hemen ardından Yunan kuvvetlerini tekrar taarruza geçirerek amaçlarına ulaşmak ve I. İnönü Savaşı'nın intikamını alarak Türkiye'yi saf dışı bırakmak istemişlerdir. Yunan ordusunun 23 Mart 1921 günü II. İnönü Muharebesi kapsamında Batı Cephesinde yeniden saldırıya geçtiği, ertesi gün Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ve Müdafa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa tarafından Meclis'te yapılan bir konuşma ile duyurulmuştur (TBMMZC, 24.3.1337, s. 229-230). Nutuk'ta II. İnönü Savaşı öncesi genel durum şöyle aktarılmıştır: "Efendiler, İtilaf Devletleri, delege heyetimiz vasıtasıyla yaptıkları tekliflerin cevabını almayı beklemeden, daha delegelerimiz yolda iken Yunanlılar bütün ordusuyla ve bütün cephelerimize karşı taarruza geçtiler. Görüyorsunuz ki Efendiler, Yunan taarruzu konferans ve sulh hikâyesini bize zaruri olarak terk ettiriyor" (Atatürk, 2006: 393). Buradan hareketle aslında barış görüşmelerinin bir hikâyeden ibaret olduğu vurgusu yapılmıştır. Çünkü konferansı tertip edenlerin daha sonucunu beklemeden harekete geçmeleri samimi olmadıklarını göstermektedir. Mustafa Kemal Paşa, yine Nutuk'ta taarruzun detaylarını okuyucuyla paylaşma gereği görmüştür.

Yunan ordusunun Bursa ve Uşak'ın doğusunda mevzilenmiş ordusu vardı. İki grup halindeki kuvvetlerimiz Dumlupınar doğusunda ve Eskişehir'in kuzey-batısında bulunmaktaydı. Diğer tarafta Yunanlıların Menderes boyundaki birliklerine karşı da ordumuz bulunmaktaydı. 23 Mart 1921 günü Yunan ordusunun Bursa ve Uşak grupları ileri harekâta geçtiler, İsmet İnönü

komutasındaki Batı Cephesi birlikleri Eskişehir'in kuzey-batısında yığınak yapmıştı. Kararlaştırılan duruma göre savaşı İnönü bölgesinde karşılamaktı. Plana göre gerekli tedbirler alınmış ve hazırlıklar yapılmıştı. 26 Mart akşamı düşman İsmet Paşa'nın işgal ettirdiği mıntıkların sağ kanadının ilerisine kadar gelmişti. Sonraki gün cephede uzun karşılaşmalar oldu. Düşman 28'de sağ kanadımıza taarruza geçti. 29'da her iki kanattan taarruz yaptılar. Düşman bazı yerlerde önemli başarılar kazanıyordu. 30 Mart günü şiddetli savaşlarla geçti. Bu savaşların da sonucu düşman lehine olmuştur (Atatürk, 2006: 393-94). Bunun üzerine 31 Mart günü İsmet İnönü karşı taarruza geçmiş ve düşmanı yenerek 31 Mart-1 Nisan gecesi geri çekilmeye mecbur bırakmıştır. Dolayısıyla I. İnönü Savaşı'ndan sonra II. İnönü Savaşı ile de Türk tarihinin ikinci zaferi tarihi kayıtlara geçmiştir. "Efendiler, düşman çekilirken Batı Cephesi Komutanı ile 1 Nisan günü yapılan yazışmalar, o günün duygularını tespit eden belgelerdir" (Atatürk, 2006: 394) denilerek zaferin yaratmış olduğu duygu paylaşılmıştır. İsmet İnönü savaş meydanında Metristepe'de yaşanan durumu şu telgrafla bildirmiştir: Saat 18.30'da Metristepe'den gördüğüm durum: Gündüzbey kuzeyinde sabahtan beri dayanan ve artçı olması muhtemel olan bir düşman müfrezesi, sağ kanat grubunun taarruzu ile düzensiz olarak çekilmiş. Yakından takip edilmiş. Hamidiye yönünde karşılaşma ve faaliyet yok. Bozöyük yanmış. Düşman, binlerce ölüsüyle doldurduğu savaş meydanını silahlarımıza terk etmiştir. Bu telgrafa Mustafa Kemal Paşa ise şu cevabı vermiştir: Dünya tarihinde sizin İnönü Meydan Muharebelerinde üzerinize yüklediğiniz görev kadar zor bir görev yüklenmiş komutanlar çok azdır. Milletimizin istiklal ve varlığı, zekice idareniz altında görevlerini şerefle yapan komuta ve silah arkadaşlarınızın kalbine ve vatanseverliğine büyük bir güvenle dayanıyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil milletin makûs talihini de yendiniz. İstila altındaki bahtsız topraklarımızla birlikte bütün vatan, bugün en ücra köşelerine kadar zaferinizi kutluyor. Düşmanın istila hırsı, azminizin ve vatanseverliğinizin yalçın kayalarına başını çarparak paramparça oldu. Adınızı tarihin şeref abidelerine yazan ve bütün millete size karşı sonsuz bir minnet ve şükran duygusu uyandıran büyük gaza ve zaferinizi tebrik ederken, üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölüleriyle dolu bir şeref meydanı seyrettirdiği kadar milletimiz ve kendiniz için yükseliş parıltılarıyla dolu bir geleceğin ufku da baktığını ve hâkim olduğunu söylemek isterim (Atatürk, 2006: 394). Özetle İnönü'nde İsmet Paşa, son kozunu oynamış, son şansını kullanmış, kendisini, kendisine güvenenleri hem de memleketin mukavemet ruh ve azmini kurtarmıştı (Aydemir, 2000: 176). İsmet Paşa da Mustafa Kemal Paşa'ya şöyle cevap vermiştir: Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne Zulüm ve zorbalık dünyasının en zalimce hücumlarına karşı yalnız ve şaşkın kalan milletimizin maddi ve manevi bütün kabiliyet ve kuvvetlerini ruhundaki ateşle toplayan ve harekete getiren Büyük Millet Meclisi'nin Başkanı Mustafa Kemal Paşa! Kahraman askerlerimiz ve subaylarımız adına, askerlerimizle avcı hatlarında omuz omuza vuruşan tümen ve kolordu komutanları adına takdir ve tebriklerinize büyük bir iftiharla teşekkürlerimi arz ederim. Batı Cephesi Komutanı İsmet (Atatürk, 1994, s. 395).

Eskişehir-Kütahya Savaşı (10-24 Temmuz 1921)

Türk ordusunun I. ve II. İnönü Savaşlarında elde ettiği başarılar, TBMM'de ve Anadolu'da büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Türk ordusunun sayıca ve silahça üstün olan Yunan ordusunu yenmesi Türk halkının çökmüş moralini tekrar düzeltmiştir. II. İnönü Savaşı'ndan sonra toparlanma

sürecine giren Yunan ordusu, tekrar taarruz girişimlerinde bulunmuştur. Bu defa amaç Türk ordusunu yok etmek ya da teslim almaktır. Türk ordusu 8 Temmuz'dan itibaren Bursa-İnönü Eskişehir; Bursa-Tavşanlı-Kütahya-Uşak-Dumlupınar-Seyitgazi doğrultularında ileri harekâta geçerek 10 Temmuz 1921 tarihinde Türk mevziilerine karşı saldırıya geçmiştir (Temizgüney, 2024). Mustafa Kemal Paşa ordumuzun durumu hakkında şunları ifade etmiştir: Bizim ordumuz, ilk önce Eskişehir ve Eskişehir'in kuzeybatısındaki İnönü mevzileri ile Kütahya-Altıntaş dolaylarında yığınak yapmıştır. Afyonkarahisar civarında iki tümenimiz vardı. Geyve ve Menderes dolaylarında da birer tümeniz bulunmaktaydı. Yunan ordusu da, Bursa'da bir, Uşak'ın doğusunda iki kolordusunu toplu olarak mevzilendirmiştir. Ayrıca Menderes'te de hazır bekleyen bir tümeni bulunmaktaydı. Yunanlıların bu taarruzu ile başlayan ve Kütahya-Eskişehir Muharebeleri adıyla anılan bir sıra muharebeler vardı. Bunlar on beş gün sürmüştür. Ordumuz 25 Temmuz 1921 akşamı büyük kısmıyla Sakarya'nın doğusunda çekilmiştir (Atatürk, 2006: 412-13).

Halide Edip Adıvar, Eskişehir-Kütahya Savaşı ile ilgili tarihe şu önemli notu düşer: Eskişehir'den döndükten iki gün sonra karargâha gittiğini ve orada Dr. Adnan ile Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmalarına şahit olduğunu notlarında belirtmiştir. Bu esnada ikisinin de ayakta durduğunu ancak Mustafa Kemal Paşa'nın yüzünün solgun olduğunu aktarmıştır. Dahası mücadelenin ilk günlerindeki iç ayaklanmaların yaşandığı o kötü zamanlar kadar endişeli davrandığını yazmıştır. Türk milletinin bütün acısının o yüzde toplandığını belirtmiştir. Adıvar yine genel durum hakkında: "İçeri girdim. El sıkıştıktan sonra bu durumdan ne kadar müteessir olduğumu söyledim. Bana, bir fincancık kahve içip, Eskişehir'de dövüşen İsmet Paşa'dan gelecek haberleri beklememi söyledi." Biraz beledikten sonra cepheden haberin geldiği yine cepheden dönen Yakup Kadri'nin de karargâhta beklediğini ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri durmadan haber getiriyordu. Paşa'nın oldukça sinirli olduğunu bu durumun sabaha kadar devam ettiğini kaydetmiştir. Cepheden kötü haberin geldiğini Mustafa Kemal Paşa şu şekilde söylemiştir: "İsmet Eskişehir savaşını kaybetti. Haydi, bir fincan kahve daha içelim" dedi. Bunun üzerine Dr. Adnan biraz daha odada oyalanmış ardından dışarı çıktı geri döndüğü zaman yüzünün güldüğünü belirtmiştir. Dr. Adnan'ın bu halini fark eden Mustafa Kemal Paşa: "Neredeydin Adnan?" diye sorunca O da, Fevzi Paşa ile konuştuğunu, onun oldukça iyimser olduğunu hatta Yunanlıların yenileceğini ön gördüğü cevabını vermiştir (Adıvar, 2020: 212). Yunan ordusu; insan, top ve cephanesi açısından Türk ordusundan hayli üstün bir konumdaydı. Temmuzda Yunan ordusu taarruza geçtiği zaman ordunun durumu hükümeti farklı arayışlara yönlendirmiştir. Milli Mücadele'den zaferle çıkmak için halkın desteğine ihtiyaç duyulmuş ve bu uğurda seferberliğin ilan edilmesi uygun görülmüştür (Atatürk, 2006: 413). 18 Temmuz 1921 tarihinde İsmet İnönü'nün Eskişehir'in güneybatısında, Karacahisar'da bulunan karargâhına giden Mustafa Kemal Paşa, şu direktifi vermiştir: Orduyu, Eskişehir'in kuzey ve güneyinde toplamak gerektiğini belirtmiştir. Daha sonra düşman ordusuyla Türk ordusu arasında büyük bir mesafenin bırakılmasını söylemiştir. Dolayısıyla orduyu derleyip toparlamak ve güçlendirmek için gerekli zamanın oluşmasını sağlamaya çalışmıştır. Bunun için Sakarya'nın doğusuna kadar çekilmenin uygun olduğunu ifade etmiştir. Bu durumda düşman hiç durmadan bizi takip ederse hareket noktasından uzaklaşacak ve yeniden güzergâh hatlarını oluşturmak zorunda kalacaktır. Böylece Yunan ordusunun yıpranacağını ve ordumuza zaman kazandıracağını vurgulamıştır (Atatürk,

2006: 413). Görüldüğü üzere düşman ordusunu oyalayarak zaman kazanıp yeniden toparlanmak için çareler düşünülmüştür.

İsmet İnönü, askerlik hayatı boyunca çok farklı görevlerde bulunmuştur. Üzerine aldığı vazifeleri iyi şekilde yerine getirmek için büyük gayret sarf etmiştir. Mustafa Kemal Paşa ile tanıştıktan sonra onun en yakın arkadaşı olmuş ve Mustafa Kemal Paşa'yı ölümüne kadar yalnız bırakmamıştır. İsmet İnönü, sadece bir asker olarak değil aynı zamanda iyi bir diplomat kimliğine de sahip olmuştur. Mudanya'da ve ardından Lozan'da büyük başarılarla imza atmıştır. Bu çalışmada İsmet İnönü'nün daha çok askerlik kimliği üzerinde durulmuştur. Nutuk, anı ve diğer eserlere askerlik kimliğinin nasıl yansıdığı ortaya çıkarılmak istenmiştir.

SONUÇ

Türk tarihinin değerli simalarından olan İsmet İnönü'nün hem bir asker hem de bir devlet adamı olarak gençliğinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nin çıkarları için mücadele ettiği söylenebilir. Yapı olarak uysal, zeki ve atılgan bir kimliğe sahip olması onu daima yükseltmiştir. Mahiyetinde bulunduğu komutanlarla iyi geçinen İnönü, hızlı bir şekilde onların takdirine mazhar olmuştur. Hayatının önemli bir bölümünü askeri kıyafetlerle geçiren İnönü, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra devlet adamı ve siyasi kişiliğiyle de üzerine düşen görevleri yerine getirmiştir. Kaldı ki Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu kötü gidişata şahit olması daha sonraki süreçte hayatında önemli değişikliklere zemin hazırlamıştır. Daha öğrencilik yıllarından itibaren devlet, millet ve vatan mefhumuyla hareket etmiş ve kendisi gibi dava arkadaşlarına sahip olmuştur. Aslında tam bir görev adamı sıfatına sahip İnönü, kendisine verilen her türlü görevi layıkıyla yerine getirmiştir.

Askerlik hayatının anlatıldığı bu çalışmada, öğrencilik yılları ve mezun olduktan sonra ilk görev yerine atanmasıyla birlikte başlayan bir süreç aktarılmıştır. Zaten daha çocukluk yıllarında üniformalı askerleri görünce ilerde kendisinin de asker olmayı istediği yakın çevresinden aktarılmıştır. Zira o dönemde en seçkin meslek askerlikti. Hemen hemen bütün gençlerin askerlik mesleğine yönelik eğilimlerinin olduğu ve genellikle oyuncak silahlarla oynadıkları kulaktan kulağa aktarılmıştır. İsmet İnönü'nün de askerlik hayalleri babasının memuriyetinden dolayı Sivas'ta askeri rüştiyeye kaydolmasıyla başlar. Orada başlayan süreç Genelkurmay Başkanlığı'na kadar sürekli farklı rütbelerle devam etmiştir. Askerlik görevini icra etmek için farklı bölgelerde bulunmuş ve bu durum ona önemli deneyimler kazandırmıştır. Örneğin Yemen, Şam, Halep, Trablusgarp, Balkanlar'da görev icabı bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesi üzerine bir süre Liman Von Sanders'in mahiyetinde çalışmıştır. Diyarbakır, Bitlis ve Muş dolaylarında Ruslarla mücadele etmiştir. Burada iken daha önce tanıştığı Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlığı da hayli ilerlemiştir.

Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan çekilmesi ile İtilaf Devletleri'nin işgal girişiminde bulunmaları üzerine ve İstanbul'un İtilaf güçleri tarafından ele geçirilmesinden sonra Anadolu'ya geçmek için girişimlerde bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da iken İsmet İnönü ile görüşerek bir Anadolu harekâtından bahsettiğini ve İsmet İnönü'den olumlu bir yaklaşım hissettiğini Nutuk'ta ifade etmiştir. 1920 yılında Anadolu'ya gelen İsmet İnönü, kısa süre

sonra Batı Cephesi'nde komutan olur ve aynı zamanda Genelkurmay Başkanı rütbesini alır. I. ve II. İnönü ile Eskişehir-Kütahya Savaşları ile Türk askeri tarihinde önemli izler bırakmıştır. I. ve II. İnönü Savaşı ile elde ettiği kazanımlar Türk halkının onu bir kahraman olarak yüceltmesine katkıda bulunmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

Born on 24 September 1884, İsmet İnönü's ancestry is based on Kürümoğulları. It is known that the family first migrated to Bitlis, then Malatya and then İzmir. Kürümoğulları family continued their lives by scattering in different provinces of Turkey. His father worked as a civil servant in the Ottoman Empire and İsmet İnönü's life differed in this context due to his assignment to different regions. His mother's side was of Circassian origin who migrated to Anatolia from Razgrad, Bulgaria. İsmet İnönü started his primary education in Sivas, where his father was stationed. Later on, he enrolled in a military high school and thus his interest in the military profession from his early childhood was the first signal that he would grow up as a soldier in the future. In 1892, İsmet was already a student at the military high school. In 1897, İsmet receives a certificate of attestation from the sixth grade of Sivas Mülkiye İdadiye and enrolls in Istanbul Engineer's Military İdadiye. After completing Mühendishane Military İdad in 1901, İsmet enrolled in Mühendishane-i Berr-i Hümayun and graduated as an artillery lieutenant in 1903. In 1906, İsmet graduated from the War Academy with the rank of Staff Captain and was assigned to his first duty station in the 2nd Army in Edirne. Thus, İsmet İnönü's life in uniform began.

Until the beginning of the War of Independence, he served in different places such as Arabia, Balkans, Syria, Palestine, Eastern Front and Diyarbakır. He was loved by the commanders he served under and successfully fulfilled the assigned duties. He met Mustafa Kemal Pasha while he was in Diyarbakır and they have never lost contact since then. Upon the withdrawal of the Ottoman Empire from the First World War by signing the Armistice of Mondros, the Ottoman army was disbanded and many soldiers such as İsmet İnönü were suddenly left unemployed. İsmet İnönü joined the Anatolian movement that started in Anatolia under the leadership of Mustafa Kemal only in mid-1920. His friendship with Mustafa Kemal and his successes in military service brought him to important positions. He was assigned to the Western Front and also served as the Chief of General Staff. Although the Chief of General Staff was discussed by important commanders of the period such as Ali Fuat Cebesoy and Refet Bele during this period, Mustafa Kemal Pasha took a stand in favour of İsmet and put an end to it. On the Western Front, he made important developments by defeating the Greek army in the First and Second İnönü Wars. In Atatürk's words, "You defeated not only the enemy but also the ill fortune of the nation". After the establishment of the Republic, Mustafa Kemal Pasha fulfilled his part in the establishment of the new regime. İsmet İnönü has never withheld his support in the establishment and spread of the Turkish revolution. Throughout his life, he remained loyal to the values of the Republic and carried out important works as a statesman in addition to his military career.

KAYNAKLAR

- Apak, R. (1990). İstiklâl Savaşında Garp cephesi Nasıl kuruldu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Acun, F. (2009). Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Adivar, H. E. (2020). Türkün Ateşle İmtihanı, Can Yayınevi.
- Armaoğlu, F. (2007). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, Alkım Yayınevi.
- Atatürk, M. K. (1994). Nutuk 1919-1927. (Yay. haz.: Zeynep Korkmaz), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atatürk, M. K. (2006). Nutuk 1919-1927, (Hzl. Zeynep Korkmaz), Ankara: ATAM Yayınları.
- Atatürk'ün tamim, telgraf ve beyannameleri 4. (2006). (Açıklamalı Dizin ile), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları
- Atatürk'ün söylev ve demeçleri 1-3. (2006). (Açıklamalı Dizin ile), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atay, F. R. (2023). 19 Mayıs, Pozitif Yayınları, Pozitif Yayınları.
- Avcı, N. (2022) İsmet İnönü'nün Şahsi Hayatı, Askerliği ve Bibliyografyası, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.
- Aydemir, Ş. S. (2000). İkinci Adam, Cilt: 1, Remzi Kitabevi.
- Baycan, N. (1989). "İsmet İnönü", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 5 (15), 625-638.
- Cebesoy, A. F. (2007). Milli Mücadele Hatırları, Temel Yayınları.
- Gökman, M (1963). Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gül, M. (2010). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ankara: Barış Platin Kitabevi.
- Heper, M. (2024). İsmet Paşa (İnönü) (1884-1973), Atatürk Ansiklopedisi, <https://aturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ismet-pasa-inonu-1884-1973/?pdf=3573>
- https://ismetinonu26.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/26/14/853475/dosyalar/2017_11/01142140_YSMET_YNANY_HAYATI.pdf?CHK=51972d18d384c1a1e764653e825c16a5
- Kansu, M. M. (1968). Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kara, B (2009). Savaş Hazırlayan Barış Konferansı: Londra Konferansı, Akademik Bakış Dergisi, 2(5), 143-170.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2019). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Ders Kitabı, Ankara: Devlet Kitapları.

Oral, A. (2000). Asker, Kumandan, Devlet Adamı ve Siyasetçi İsmet İnönü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Orbay, R. (1993). Cehennem Değirmeni 1, İstanbul: Emre Yayınları.

Poyraz, F. (2008). İsmet İnönü, Nokta Kitap.

Selek, S. (2006). İsmet İnönü Hatıralar, Cilt: 1, Bilgi Yayınevi.

Temizgüney, F. (2024). Kütahya-Eskişehir Muharebeleri, Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>

Turan, Ş. (2009). Türk Devrim Tarihi, Bilgi Yayınevi.

“Türk Kuruluş Savaşı’nda İsmet İnönü”, <https://www.ismetinonu.org.tr/turk-kurtulus-savasinda-ismet-inonu/>

TBMMZC, 8.1.1337/1921, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, İ. 131, C. 2

TBMMZC, 24.3.1337/1921, Devre: 1, İçtima Senesi: 2, İ. 11, C. 2.

Yalçın, D. (2005). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, ATAM Yayınları.